

Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип
С. Македонија

Воронешки државен универзитет
Русија

Универзитет имени Гоце Делчева,
г. Штип, С. Македонија

Воронежский государственный университет
Россия

Goce Delcev University in Stip,
N. Macedonia

Voronezh State University
Russia

Петта меѓународна научна конференција

Пятая международная научная конференция

Fifth International Scientific Conference

ФИЛКО FILKO

ФИЛОЛОГИЈА, КУЛТУРА И ОБРАЗОВАНИЕ

ФИЛОЛОГИЈА, КУЛТУРА И ОБРАЗОВАНИЕ

PHILOLOGY, CULTURE AND EDUCATION

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ
СБОРНИК СТАТЕЙ
CONFERENCE PROCEEDINGS

8-9 октомври 2020 / 8-9 октябрия 2020 / 8-9 October 2020

Штип

Штип

Stip

Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип
С. Македонија
Универзитет имени Гоце Делчева, г. Штип,
С. Македонија
Goce Delcev University in Stip,
N. Macedonia

Воронешки државен универзитет
Русија
Воронежский государственный университет
Россия
Voronezh State University
Russia

Петта меѓународна научна конференција

Пятая международная научная конференция

Fifth International Scientific Conference

**ФИЛКО
FILKO**

ФИЛОЛОГИЈА, КУЛТУРА И ОБРАЗОВАНИЕ

ФИЛОЛОГИЯ, КУЛЬТУРА И ОБРАЗОВАНИЕ

PHILOLOGY, CULTURE AND EDUCATION

**ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ
СБОРНИК СТАТЕЙ
CONFERENCE PROCEEDINGS**

8-9 октомври 2020 | 8-9 октябрия 2020 | 8-9 October 2020

Штип

Штип

Stip

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ
СБОРНИК СТАТЕЙ
CONFERENCE PROCEEDINGS

ФИЛКО
FILKO

Јазично уредување

Даница Атанасовска-Гаврилова (македонски јазик)
Марјана Розенфелд (руски јазик)
Билјана Иванова (англиски јазик)
Снежана Кирова (англиски јазик)
Татјана Уланска (англиски јазик)

Техничко уредување

Костадин Голаков
Наташа Сарафова
Ирина Аржанова
Кире Зафиров

Адреса на организацискиот комитет:

Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип

Филолошки факултет

ул. „Крсте Мисирков“ бр. 10-А

Пош. фах 201, Штип - 2000, Р. Македонија

Воронешки државен универзитет

Филолошки факултет

г. Воронеж, пл. Ленина, 10, корпус 2, к. 34, Русија

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека “Св. Климент Охридски”, Скопје

316.7(062)

МЕЃУНАРОДНА научна конференција филологија, култура и образование (5 ;
2020 ; Штип)

Зборник на трудови / Петта меѓународна научна конференција ФИЛКО
филологија, култура и образование, 8-9 октомври 2020, Штип = Сборник
статей / Пятая международная научная конференция ФИЛКО филология,
культура и образование, 8-9 октября 2020, Штип = Conference proceedings
/ Fifth International scientific conference FILKO philology, culture and
education, 8-9 October 2020, Stip. - Штип : Универзитет “Гоце Делчев”,
2021. - 465 стр. ; 21 см

Трудови на мак., рус. и англ. јазик. - Библиографија кон трудовите

ISBN 978-608-244-787-2

1. Напор. ств. насл.

а) Културологија -- Собири

COBISS.MK-ID 52932613

ОРГАНИЗАЦИСКИ КОМИТЕТ

Драгана Кузмановска, Филолошки факултет при УГД
Жана Грачева, Филолошки факултет при ВГУ
Весна Коцева, Филолошки факултет при УГД
Татјана А. Тернова, Филолошки факултет при ВГУ
Виолета Димова, Филолошки факултет при УГД
Генадиј Ф. Ковалов, Филолошки факултет при ВГУ
Костадин Голаков, Филолошки факултет при УГД
Лариса В. Рибачева, Филолошки факултет при ВГУ

МЕЃУНАРОДЕН ПРОГРАМСКИ КОМИТЕТ

Виолета Димова (Македонија)
Даниела Коцева (Македонија)
Драгана Кузмановска (Македонија)
Ева Ѓорѓиевска (Македонија)
Марија Кусевска (Македонија)
Силвана Симоска (Македонија)
Татјана Стојановска Иванова (Македонија)
Лариса В. Рибачева (Русија)
Софија Алемпиевиќ (Русија)
Татјана А. Тернова (Русија)
Татјана Атанасоска (Австрија)
Олег Н. Фенчук (Белорусија)
Јулиа Дончева (Бугарија)
Билјана Мариќ (Босна и Херцеговина)
Душко Певуља (Босна и Херцеговина)
Волф Ошлис (Германија)
Волфганг Моч (Германија)
Габриела Б. Клајн (Италија)
Михал Ванке (Полска)
Мајкл Рокланд (САД)
Даниела Костадиновиќ (Србија)
Селена Станковиќ (Србија)
Тамара Валчиќ-Булиќ (Србија)
Ахмед Ѓуншен (Турција)
Неџати Демир (Турција)
Шерифе Сехер Ерол Чалџшкан (Турција)
Карин Руке-Брутен (Франција)
Танван Тонтат (Франција)
Марија Рејес Ферер (Шпанија)
Технички секретар
Нагаша Сарафова
Јована Караниќиќ-Јосимовска
Ирина Аржанова
Главен и одговорен уредник
Драгана Кузмановска

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

Драгана Кузмановска, Филологический факультет при УГД
Жанна Грачева, Филологический факультет при ВГУ
Весна Коцева, Филологический факультет при УГД
Татьяна А. Тернова, Филологический факультет при ВГУ
Виолета Димова, Филологический факультет при УГД
Геннадий Ф. Ковалев, Филологический факультет при ВГУ
Костадин Голаков, Филологический факультет при УГД
Лариса В. Рыбачева, Филологический факультет при ВГУ

МЕЖДУНАРОДНАЯ РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Виолета Димова (Македония)
Даниела Коцева (Македония)
Драгана Кузмановска (Македония)
Ева Ѓергиевска (Македония)
Мария Кусевска (Македония)
Силвана Симоска (Македония)
Татјана Стојановска-Иванова (Македония)
Лариса В. Рыбачева (Россия)
Софья Алемпиевич (Россия)
Татјана А. Тернова (Россия)
Татјана Атанасоска (Австрия)
Олег Н. Фенчук (Беларусь)
Юлиа Дончева (Болгария)
Биљана Марич (Босния и Херцеговина)
Душко Певуля (Босния и Херцеговина)
Вольф Ошлис (Германия)
Волфганг Моч (Германия)
Мария Рейес Феррер (Испания)
Габриелла Б. Клейн (Италия)
Ева Бартос (Польша)
Михал Ванке (Польша)
Майкл Рокланд (США)
Даниела Костадинович (Сербия)
Селена Станкович (Сербия)
Тамара Валчич-Булич (Сербия)
Ахмед Гюншен (Турция)
Неджати Демир (Турция)
Шерифе Сехер Эрол Чалышкан (Турция)
Карин Рукэ-Брутэн (Франция)
Танван Тонтат (Франция)
Ученый секретарь
Нагаша Сарафова
Йована Караникич-Йосимовска
Ирина Аржанова

Главный редактор

Драгана Кузмановска

Языковая редакция

Даница Атанасовска-Гаврилова (македонский язык)

Марьяна Розенфельд (русский язык)

Бильяна Иванова (английский язык)

Снежана Кирова (английский язык)

Татьяна Уланска (английский язык)

Техническое редактирование

Костадин Голаков

Наташа Сарафова

Ирина Аржанова

Кире Зафиров

Адрес организационного комитета

Университет им. Гоце Делчева – Штип

Филологический факультет

ул. „Крсте Мисирков“ д. 10-А

Пош. фах 201, Штип - 2000, Р. Македонија

Воронежский государственный университет

Филологический факультет

г. Воронеж, пл. Ленина, 10, корпус 2, к. 34, Россия

Э-почта: filko.conference@gmail.com

Веб-сайт: <http://js.ugd.edu.mk./index.php/fe>

EDITORIAL STAFF

Dragana Kuzmanovska, Faculty of Philology, UGD
Zhana Gracheva, Faculty of Philology, VGU
Svetlana Jakimovska, Faculty of Philology, UGD
Tatyana A. Ternova, Faculty of Philology, VGU
Violeta Dimova, Faculty of Philology, UGD
Genadiy F. Kovalyov, Faculty of Philology, VGU
Kostadin Golakov, Faculty of Philology, UGD
Larisa V. Rybatcheva, Faculty of Philology, VGU

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD

Daniela Koceva (Macedonia)
Dragana Kuzmanovska (Macedonia)
Eva Gjorgjievska (Macedonia)
Marija Kusevska (Macedonia)
Silvana Simoska (Macedonia)
Tatjana Stojanovska-Ivanova (Macedonia)
Violeta Dimova (Macedonia)
Larisa V. Rybatcheva (Russia)
Sofya Alempijevic (Russia)
Tatyana A. Ternova (Russia)
Tatjana Atanasoska (Austria)
Oleg N. Fenchuk (Belarus)
Yulia Doncheva (Bulgaria)
Biljana Maric (Bosnia and Herzegovina)
Dushko Pevulja (Bosnia and Herzegovina)
Wolf Ochlies (Germany)
Wolfgang Motch (Germany)
Gabriella B. Klein (Italy)
Ewa Bartos (Poland)
Michal Wanke (Poland)
Danijela Kostadinovic (Serbia)
Selena Stankovic (Serbia)
Tamara Valchic-Bulic (Serbia)
Maria Reyes Ferrer (Spain)
Ahmed Gunshen (Turkey)
Necati Demir (Turkey)
Şerife Seher Erol Çalışkan
Karine Rouquet-Brutin (France)
That Thanh-Vân Ton (France)
Michael Rockland (USA)
Conference secretary
Natasha Sarafova
Jovana Karanikic-Josimovska
Irina Arzhanova
Editor in Chief
Dragana Kuzmanovska

Language editor

Danica Atanasovska-Gavrilova (Macedonian)
Maryana Rozenfeld (Russian)
Biljana Ivanova (English)
Snezana Kirova (English)
Tatjana Ulanska (English)

Technical editing

Kostadin Golakov
Natasha Sarafova
Irina Arzhanova
Kire Zafirov

Address of the Organizational Committee

Goce Delcev University - Stip

Faculty of Philology

Krste Misirkov St. 10-A

PO Box 201, Stip - 2000, Republic of Macedonia

Voronezh State University

Faculty of Philology

10 pl. Lenina, Voronezh, 394006, Russia

E-mail: filko.conference@gmail.com

Web-site: <http://js.ugd.edu.mk./index.php/fe>

СОДРЖИНА / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

1. Suzana R. Bunčić - ANDRIĆ'S EARLY STORIES WITH ELEMENTS OF ALLEGORY AND SATIRE	13
2. Катерина Видова - ГЛАГОЛСКИОТ ПРИЛОГ ВО УЛОГА НА ПРИЛОШКА ОПРЕДЕЛБА ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК И НЕГОВИТЕ АНГЛИСКИ ПРЕВОДНИ ЕКВИВАЛЕНТИ	19
3. Ана Витанова - Рингачева - СОБИРАЧИТЕ НА МАКЕДОНСКОТО НАРОДНО ТВОРЕШТВО ОД ЦЕПЕНКОВ ДО ДЕНЕС (НА 100-ГОДИШНИНАТА ОД СМРТТА НА МАРКО ЦЕПЕНКОВ)	27
4. Бранка Гривчевска - МОДУЛАЦИЈАТА КАКО ПРЕВЕДУВАЧКА ПОСТАПКА ВО МАКЕДОНСКИОТ ПРЕВОД НА РОМАНОТ „ПАЛОМАР“ ОД ИТАЛО КАЛВИНО	33
5. Сашка Грујовска-Миланова - ИНТЕГРАЦИЈА НА ГЕРМАНИЗМИТЕ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК	43
6. Јованка Денкова - СОЦИЈАЛНИТЕ РАСКАЗИ НА АНТОН ПАВЛОВИЧ ЧЕХОВ И БОРИС БОЈАЦИСКИ	49
7. Марија Ѓорѓиева Димова - ИНТЕРДИСКУРЗИВНИТЕ ДИЈАЛОЗИ НА ЛИРИКАТА.....	57
8. Ивана Ѓорѓиева, Александар Нацов - ГАСТРОНОМСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА ИСТОЧНИОТ РЕГИОН НА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА.....	69
9. Биљана Иванова, Драгана Кузмановска, Снежана Кирова ПРЕДНОСТИ ПРИ УЗУЧУВАЊЕТО НА СТРАНСКИ ЈАЗИК ОД НАЈМАЛА ВОЗРАСТ	75
10. Билјана Ивановска, Марија Кусевска, Цвета Мартиновска Банде ЈАЗИЧЕН КОРПУС НА МАКЕДОНСКИТЕ ИЗУЧУВАЧИ ПО АНГЛИСКИ И ГЕРМАНСКИ КАКО СТРАНСКИ ЈАЗИЦИ	79
11. Лела Ивановска - КРЕАТИВНОСТА ВО НАСТАВАТА ПО АНГЛИСКИ ЈАЗИК КАКО СТРАНСКИ ЈАЗИК	87
12. Natka Jankova Alagjovska - INTERCULTURAL COMMUNICATION CONGITION OF ENGLISH LANGUAGE TEACHERS IN OUR COUNTRY AND ABROAD	95
13. Сашка Јовановска - УСВОЈУВАЊЕ ВТОР ЈАЗИК- ПЕДАГОШКА ГРАМАТИКА	105
14. Луси Караниколова-Чочоровска - „ПРОСВЕТИТЕЛСТВОТО ВО ЈУЖНОСЛОВЕНСКИТЕ ЛИТЕРАТУРИ“ (ПРЕГЛЕД)	113
15. Карначук Ирина Јурьевна - ПОРЯДОК СЛОВ И ИНВЕРСИЈА КАК СПОСОБИ ВЪРАЖЕНИЯ ЕКСПРЕССИВНОСТИ	119
16. Милена Касапоска-Чадловска - ГРАМАТИКАТА ВО УЧЕБНИЦИТЕ ПО ФРАНЦУСКИ ЈАЗИК ЗА СРЕДНО ОБРАЗОВАНИЕ	123
17. Лидија Ковачева - ДЕМОНОЛОШКИТЕ ПРЕТСТАВИ КАЈ АСИРЦИТЕ И БАБИЛОНЦИТЕ	133
18. Славчо Ковилоски - ПРОТОТИПИ НА ЖЕНСКИ ЛИКОВИ ВО МАКЕДОНСКАТА КНИЖЕВНОСТ И ФОЛКЛОРОТ ОД XIX ВЕК	141
19. Весна Кожинкова - РЕФЕРЕНЦИЈАЛНОСТА ВО РОМАНОТ „МЕМОАРИТЕ НА АЛБЕРТ АЛНШТАН“ ОД КИРЕ ИЛИЕВСКИ.....	149

20. Кристина Костова, Марија Крстева, Наталија Попзарјева, Крсте Илиев, Драган Донеv - ДРАМАТА ВО СРЕДЕН ВЕК КАКО ОСНОВА ЗА ОЗНАЧУВАЊЕ НА КУЛТУРНИОТ ИДЕНТИТЕТ ВО АНГЛИЈА	155
21. Мирјана Коцалева, Александра Стојанова, Билјана Златановска, Наташа Стојковиќ - ПРИМЕНА НА РАЗЛИЧНИ МЕТОДИ НА УЧЕЊЕ НА ИНФОРМАТИЧКИТЕ ПРЕДМЕТИ	163
22. Весна Коцева - ГЛАВНИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА КОМУНИКАТИВНИОТ ПРИСТАП	169
23. Весна Коцева, Марија Тодорова - ОСНОВНИ НАЧЕЛА НА ПРИРОДНИОТ ПРИСТАП НА КРЕШЕН И ТЕРЕЛ	177
24. Даниела Коцева, Шукрије Барути, Снежана Мирасчиева - ЈАЗИКОТ И ГОВОРОТ ВО ФУНКЦИЈА НА ОПШТЕСТВЕНА И ИНДИВИДУАЛНА АДАПТАЦИЈА	183
25. Даниела Коцева, Снежана Мирасчиева - РЕФЛЕКСИЈАТА НА ОДДЕЛНИ ТЕЛЕВИЗИСКИ СОДРЖИНИ И ПОЈАВАТА НА НАСИЛСТВО КАЈ ДЕЦАТА	191
26. Драгана Кузмановска, Лидија Ристова, Биљана Иванова МОЌТА НА ФРАЗЕОЛОГИЗМИТЕ ВО СВЕТОТ НА РЕКЛАМИТЕ	199
27. Marija Kusevska - WHERE DIRECTNESS AND INDIRECTNESS RESIDE	207
28. Лидија Лумпова - СООТНОШЕНИЕ ГОЛОСА АВТОРА И ГОЛОСОВ ГЕРОЕВ В ХУДОЖЕСТВЕННИХ СИСТЕМАХ ТОЛСТОГО И ДОСТОЕВСКОГО (НА МАТЕРИАЛЕ РОМАНА -ЭПОПЕИ Л.Н. ТОЛСТОГО «ВОЙНА И МИР», РОМАНОВ Ф.М. ДОСТОЕВСКОГО «ПРЕСТУПЛЕНИЕ И НАКАЗАНИЕ», «ИДИОТ», «БРАТЪЯ КАРАМАЗОВЫ»)	215
29. Ранко Младеноски - ХИПОТЕКСТОТ ВО ПОЕЗИЈАТА НА БЛАЖЕ КОНЕСКИ	223
30. К.А. Нагина - ТВОРЧЕСТВО Л.Н. ТОЛСТОГО В ПРОСТРАНСТВЕ СОВРЕМЕННОГО ФИЛОЛОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ	233
31. Георгий Недюрмагомедов - ФОРМИРОВАНИЕ МЕТАПРЕДМЕТНЫХ УМЕНИЙ УЧАЩИХСЯ ОСНОВНОЙ ШКОЛЫ В ПРОЦЕССЕ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ	241
32. Першина Татьяна Ивановна - ОРГАНИЗАЦИЯ ПРОЕКТНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОБУЧАЮЩИХСЯ ПО ГЕОГРАФИИ	247
33. Мария Попова - РОЛЬ И ФУНКЦИИ МУЗЕЕВ В ФОРМИРОВАНИИ СОВРЕМЕННОГО ГУМАНИТАРИЯ	253
34. Vesna Prodanovska-Poposka - ACQUIRING PROPER PRONUNCIATION: AN OVERVIEW OF A SET OF EXERCISES FOR IMPROVING ENGLISH LONG /i:/ AND /u:/ VOWELS	259
35. Цветанка Ристова Магловска, Младен Мицевски ИСКУСТВЕНО УЧЕЊЕ КАКО АЛАТКА ЗА ИНСПИРИРАЊЕ НА УЧЕНИЦИТЕ ВО УГОСТИТЕЛСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ	265
36. Петја Рогич, Драган Донеv - МИНАТИТЕ ВРЕМИЊА ВО БУГАРСКИОТ И МАКЕДОНСКИОТ ПРЕВОД НА „ВУЈКО ВАЊА“ ОД АНТОН ПАВЛОВИЧ ЧЕХОВ ВО ОДНОС НА МИНАТИТЕ ВРЕМИЊА ВО СРПСКИОТ ПРЕВОД	273

37. Наташа Сарафова - ВЛИЈАНИЕТО НА ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА И КУЛТУРНИТЕ ПОЛИТИКИ ВРЗ ВИДЛИВОСТА НА НАЦИОНАЛНИТЕ КНИЖЕВНОСТИ (Пример : Норвешка книжевност)	281
38. Наташа Сарафова, Марица Тасевска - АСПЕКТИ НА КНИЖЕВНИТЕ ИНДУСТРИИ ВО НОРВЕШКА	291
39. Simona Serafimovska - STRUCTURE OF THE ENGLISH LANGUAGE TEACHERS AT THE UNIVERSITIES IN THE REPUBLIC OF NORTH MACEDONIA	297
40. Елена Владимировна Сидорова - ЛОГИЧЕСКИЕ ОШИБКИ В ПИСЬМЕННЫХ РАБОТАХ УЧАЩИХСЯ	305
41. Александра Стојанова, Мирјана Коцалева, Наташа Стојковиќ, Билјана Златановска - ПРИМЕНА НА VARK МОДЕЛОТ ВО ПРОЦЕСОТ НА УЧЕЊЕ	311
42. Анета Стојановска-Стефанова, Марија Магдинчева-Шопова - ПРЕДИЗВИЦИТЕ ОД ПОЛИТИЧКАТА ГЛОБАЛИЗАЦИЈА ЗА ДРЖАВИТЕ	319
43. Aleksandra P. Taneska, Blagojka Zdravkovska-Adamova CREATING SYLLABUS AND DEVELOPING GRADING CRITERIA FOR MACEDONIAN LANGUAGE FOR PROFESSIONAL PURPOSES AT SEEU ACCORDING TO NEEDS BASED ANALYSIS	327
44. Ольга Тихонова - И.В. ГЁТЕ КАК КИНОПЕРСОНАЖ: К ПРОБЛЕМЕ ДИАЛОГА ЛИТЕРАТУРЫ И КИНО	337
45. Марија Тодорова, Весна Продановска-Попоска - ГЛАСОВНИТЕ СИСТЕМИ НА ШПАНСКИОТ И НА АНГЛИСКИОТ ЈАЗИК	345
46. Емилија Тодоровиќ - ОБРАЗОВАНИЕ И ПРАКТИКА: УЧЕЊЕ ПРЕКУ РАБОТА-НОВ КОНЦЕПТ ЗА ПРАКТИЧНА ОБУКА ВО ТЕХНИЧКОТО ОБРАЗОВАНИЕ	351
47. Elena Trajanovska, Maja Gjurovikj, Biljana Ivanova - STANDARDS-BASED EDUCATION IN ACHIEVING LANGUAGE INTEROPERABILITY	357
48. Nina S. Ćeklić - NARRATIVE-STYLISTIC FEATURES IN THE NOVEL LETTERS TO DANILO KIŠ BY FILIP GAJIĆ	365
49. Уљянова Марина Алексеевна - ГЕНДЕРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ СЕМАНТИЧЕСКОЙ СТРУКТУРЫ СЛОВА ВЗГЛЯД	373
50. Славица Урумова-Марковска - ПРОСВЕТИТЕЛСКИОТ ЛИК НА СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ ВО ПРЕДАНИЈАТА И ЛЕГЕНДИТЕ	383
51. С.Н. Филошкина, Ж.А. Борискина - АВТОР В ПУБЛИЦИСТИЧЕСКОМ ПРОИЗВЕДЕНИИ (НА МАТЕРИАЛЕ КНИГИ Г. ГРИНА “Getting to Know the General. The Story of an Involvement”, 1984.)	391
52. Наталија Хабарова - АНГЛИЙСКИЕ ЗАИМСТВОВАНИЯ В СРЕДСТВАХ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ	397
53. Ольга Швецова - ЯЗЫКОВЫЕ ОСОБЕННОСТИ «ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПОЭМЫ» А.С. МАКАРЕНКО	407
54. Васко Шутаров - КУЛТУРА И КУЛТУРНА ДИПЛОМАТИЈА ВО ВРЕМЕ НА ПАНДЕМИЈА	415

РЕФЕРЕНЦИЈАЛНОСТА ВО РОМАНОТ „МЕМОАРИТЕ НА АЛБЕРТ АЈНШТАЈН“ ОД КИРЕ ИЛИЕВСКИ

Весна Кожинкова

насловен доцент, Филолошки факултет, УГД Штип,
vesna.kozinkova@ugd.edu.mk

Апстракт

Текстот не е литературен конструкт зададен и затворен, туку тој е отворен, реферира и комуницира со други текстови. Текстот е една комплексна категорија бидејќи во себе „носи“ безгранично голем број предходни текстови. Тој создава свет, но истовремено пресоздава веќе од порано создадени светови кои се дел од културното наследство. Текстот е дијалогски поставен кон литературата, историјата, културата, науката, уметноста, медиумите. Врската меѓу текстовите може да биде интензивна и помалку интензивна. Степенот на интензивноста зависи од густината на интертекстуалните сигнали, нивната експлицитност како и степенот на интегрираноста на стариот текст во новиот. Таа може да биде проверена низ неколку критериуми кои Фистер ги наведува како заклучок од својата анализа на интертекстуалните односи. Тие критериуми се: референцијалност, комуникативност, авторефлексивност, структуралност, селективност и дијалогичност. Насловот на романот „Мемоарите на Алберт Ајнштајн“ е индикативен од два аспекта. Првиот аспект, затоа што ја насочува љубопитноста на читателот за осознавање на животот на големиот великан на 20 век. Со оглед на фактот што лектирата Алберт Ајнштајн е добро позната на пошироката читателска публика, јасно е дека, уште со самиот наслов, романот остварува комуникациска врска со читателот. Остварувањето на една таква врска се наметнува како единствен услов за негова рецепција. Вториот аспект, затоа што самиот наслов упатува на друг литературен жанр - мемоари кои не се чисто уметнички жанр, туку се препознатливи по тоа што во себе вклучуваат одредена доза на научност и треба да одговорат на прашањето: кој бил Алберт Ајнштајн?

Клучни зборови: *текст, дијалогичност, мемоари, комуникација*

REFERENCES IN THE ROMAN «ALBERT EINSTANIAN MEMOIRS» BY KIRE ILIEVSKI

Abstract

The text is not a literary construct given and closed, but it is open, referenced and communicates with other texts. The text is a complex category because it “carries” an unlimited number of previous texts. It creates a world, but at the same time recreates already created worlds that are part of the cultural heritage. The text is dialogically placed on literature, history, culture, science, art, media. The connection between the texts can be intense and less intense. The degree of intensity depends on

the density of the intertextual signals, their excitability as well as the degree of integration of the old text into the new one. It can be tested through several criteria that Fister cites as a conclusion from his analysis of intertextual relations. These criteria are: referentiality, communicativeness, self-reflexivity, structurality, selectivity and dialogue. The title of the novel “Albert Einstein’s Memoirs” is indicative of two aspects. The first aspect, because it directs the reader’s curiosity to know the life of the great great man of the 20th century. Given the fact that the lecture by Albert Einstein is well known to a wider readership, it is clear that, even with the title itself, the novel has a communicative relationship with the reader. The realization of such a connection is imposed as the only condition for its reception. The second aspect, because the title itself refers to another literary genre - memoirs that are not purely artistic genre, but are recognizable by the fact that they include a certain dose of science and should answer the question: who was Albert Einstein?

Keywords: *text, dialogue, memory, communication*

Изборот на наслов во кој треба да биде препозната референцијалноста во современата македонска проза е романот на Кире Илиевски „Мемоарите на Алберт Ајнштајн“ издаден 2007 година. Тоа е романот за кој неговиот автор ја доби наградата на Фондацијата Рамковски, а кој, во исто време, влезе и во најтесен избор за роман на годината за 2007 година на „Утрински весник“. Поводот за изборот на романот е неговата припадност кон биографската фикција, жанр кој се покажа како фреквентен во литературата во целиот нејзин развој, а особено интересен за современите македонски писатели кои творат во рамките на постмодернистичката парадигма. Постмодернизмот, пак, од своја страна се покажа како исклучително погоден за создавање на нови облици во литературата затоа што, да се послужиме со речникот на Дерида, со еден збор тој е деконструкција: на текст (споредено со класичното поимање на текстот), на уметничкото дело (тука би го спомнале концептот на Еко за „отворено дело“), на субјектот, на авторот, кој повеќе не е автор во класична смисла на зборот, на читателот, кој треба да ја напушти удобноста на својата фотелја и да стане активен чинител, како и на жанровите со појавување на т.н. хибридни жанрови.

Литературно-теориската мисла во втората половина на 20 век покажа дека текстот не е литературен конструкт зададен и затворен, туку дека тој е отворен, реферира и комуницира со други текстови. Текстот е една комплексна категорија бидејќи во себе „носи“ безгранично голем број предходни текстови. Ниту еден текст не е нов. Тој секогаш се темели на некое претходно искуство, на некаква традиција којашто во одреден културен контекст е препознатлива. На тој начин секој текст е реакција на предходно напишани текстови коишто, пак, се реакција на други текстови и така во бесконечност. Тоа негово својство е вградено во етимолошката матрица на поимот *текст*: таке, плете, плетка (лат. текстус = исткаен, сврзан). Тој создава свет, но истовремено пресоздава веќе од порано создадени светови кои се дел од културното наследство. Текстот е дијалогски поставен кон литературата, историјата, културата, науката, уметноста, медиумите. Метафората со која Барт ќе го дефинира текстот е дека истиот е „одаја на одеси“. Многу теоретичари ќе се обидат да го дефинираат, поточно, рedefинираат поимот текст. Redefиницијата се покажа како нужна со оглед на новооткриените својства на текстот. Иницијалните придобивки на таа рedefиниција е дека секој текст всушност е *интертекст*.

Таа врска меѓу текстовите може да биде интензивна и помалку интензивна. Степенот на интензивноста зависи од густината на интертекстуалните сигнали, нивната експлицитност како и степенот на интегрираноста на стариот текст во новиот. Таа може да биде проверена низ неколку критериуми кои Фистер (2003, 133-140) ги наведува како заклучок од својата анализа на интертекстуалните односи. Тие критериуми се: референцијалност, комуникативност, авторефлексивност, структуралност, селективност и дијалогичност.

Новиот текст е упатен на низата од предходни текстови. Тие текстови можат да бидат употребени или, пак, посочени. Во зависност од природата на односот на стариот текст и новиот, односно во зависност од тоа дали стариот текст е употребен или посочен, интертекстуалноста може да биде поинтензивна и помалку интензивна. Поинтензивна интертекстуалност има кога се посочува на цитатот и на неговиот претходен контекст, а помала кога тој е употребен и вметнат во новиот контекст без посебни шавови. Во случајов референцијалноста се наметнува како критериум за да се измери интензитетот на интертекстуалноста.

Вториот критериум за степенување на интертекстуалноста е критериумот комуникативност. Ако претходниот критериум се интересираше за природата на врската текст-контекст, овој критериум следи ја следи оската автор-текст-читател. Интертекстуалните односи се степенуваат според свесноста за интертекстуален однос кај авторот и кај читателот и јасноста на обележувањата во самиот текст. Максимален интензитет на интертекстуалност има во текстовите во кои авторот е свесен за интертекстуалниот однос и го посочува низ намерно обележаните делови во текстот.

Авторефлексивноста е третиот критериумитој не ја мери интертекстуалноста по хоризонтала и вертикала како критериумите кои веќе ги проследивме, туку ја проблематизира врската на текстот со самиот себе.

Критериумот структурност во предвид ја има содржинската поврзаност меѓу двата текста. Според него, попатното цитирање на еден текст создава низок степен на интертекстуалност. Интензитетот е најсилен кога делови од претходниот текст или целиот претходен текст стане структурна фолија на новиот текст.

Степенот на интертекстуалноста зависи од јасноста на интертекстуалните показатели. Во прв ред ова се однесува на изборот на пред текст и степенот на неговата вклученост во новиот. Еден цитат од предходен текст може да биде во поинтензивен, отколку некаква паушална алузија на цел еден пред текст. Или поконкретно, показот на еден индивидуален пред текст е интертекстуално поинтензивен, отколку, на пример, показот кон нормите на одреден жанр. Интензитетот на интертекстуалноста овде се мери според критериумот селективност во изборот на интертекстуалните показатели.

Двата текста се во семантичка и идеолошка поврзаност. Од силината на врската зависи степенот на интертекстуалноста. Ако новиот текст е дијалог со стариот преку негово иронизирање, проблематизирање, реинтерпретирање од нови позиции, тогаш има пример за максимална интертекстуалност. Обратно, ако новиот е само нов и верен превод на стариот текст во нов контекст, интертекстуалноста опаѓа.

Максимален интензитет на интертекстуалност, според овие критериуми, покажуваат делата во кои новиот текст упатува на предходниот, во кои е присутна

свест кај авторот за интертекстуален однос и истиот го обележува со низа на интертекстуални показатели, размислувајќи за нив и проблематизирајќи ги. Сликата за интензивен интертекстуален однос ја надополнува со интегрираноста на пред текстовите во текстот давајќи предност на делата во кои еден пред текст или некој негов дел по принципот на синегдохата станува структурна фолија на еден цел текст. Интензивноста е нагласена и кога новиот текст не е едноставно пренесување од еден знаковен систем во друг, туку кога тој е иронизирање, негација, разлика меѓу стариот контекст и новата контекстуализација.

Насловот на романот „Мемоарите на Алберт Ајнштајн“ е индикативен од два аспекта.

Првиот аспект, затоа што ја насочува љубопитноста на читателот за осознавање на животот на големиот великан на 20 век. Со оглед на фактот што лектиратата Алберт Ајнштајн е добро позната на пошироката читателска публика, јасно е дека, уште со самиот наслов, романот остварува комуникациска врска со читателот. Остварувањето на една таква врска се наметнува како единствен услов за негова рецепција.

Вториот аспект, затоа што самиот наслов упатува на друг литературен жанр - мемоарите кои не се чисто уметнички жанр, туку се препознатливи по тоа што во себе вклучуваат одредена доза на научност. Така, текстот добива на тежина уште на почетокот. Читателот е веќе подготвен да прочита нешто книжевно, нешто што би ги задоволело неговите естетски критериуми, а од друга страна, тоа нешто би имало и научна тежина бидејќи така ветува и самиот наслов. Интертекстуалната врска значи е воспоставена. Ќе се чита текст кој за своја база си има свој извор - тајните мемоари на Алберт Ајнштајн за кои светот најверојатно допрва ќе дознае, мемоари кои треба да одговорат на прашањето: Кој бил Алберт Ајнштајн?

Биографскиот интертекст на романот е даден на почетокот во облик на извадоци од тајните мемоари на Алберт Ајнштајн. Тие два текста во романот функционираат како предговор и поговор, како почеток и крај на приказната за Алберт Ајнштајн. Тоа што се отпечатени на различна хартија и што се напишани со поинаков курзив е сигнал на намерата на авторот на нив да им припише доза на вистинитост, да ги покаже како оригинални факсимили и на тој начин да обезбеди вистинитоста на текстот. Во семантичка смисла, новиот текст има функција на надреден текст бидејќи тој ги интегрира сите претходни текстови од филозофијатата, религијата и физиката, кои, пак, од своја страна се интегрирани во Мемоарите како предтекст на романот. Меѓу сите нив постои цврста врска и силна идеолошка и семантичка напнатост. Таква релација е неопходна бидејќи новиот текст не е само едноставно читање на старите, предходни текстови, туку тој воспоставува дијалог со нив, читајќи ги, ги ревидира, ги коментира и во нивната заедничка симбиоза, во нивното заедничко сопостоење ја соопштува својата вистина за големиот великан на 20 век. Како резултат на тоа во романот ќе се сретнат извадоци од Библијата објаснети на еден нов и чуден начин со законите на физиката, а филозофски поткрепени и протолкувани со помош на најпознатите авторитети на филозофијата.

Во предтекстот на романот се отвораат прашања кои понатаму ќе се провлечат низ целиот текст и ќе станат негов фундамент. На страна 9. од романот ќе се соочиме со селективноста на интертекстуални показатели во ваков облик:

„Во шепот се прашувам,
Кој му ја зел најголемата љубов Милева?
Физичар или филозоф?
Генералната теорија на релативноста - наука на векот или научна заблуда
напишана по нарачка?

Идеен творец на атомската бомба или злоупотребен авторитет?
Дали Еврејската заедница му простила за атеизмот и за антисемитизмот?
Комунист или борец за праведно општество?
Што се крие во неговите тајно напишани мемоари?
Кои биле неговите последни зборови?“ (ММА, 9)

Селективноста е јасна бидејќи не се повикува целиот предтекст, туку само одредени елементи и со нив понатаму во текстот се воспоставуваат интертекстуални релации. На прашањето кој е Алберт Ајнштајн, раскажувачот смета дека најсоодветно ќе се одговори ако истото се подели на две потпрашања: која е официјаланата вистина за него, а која е неофицијалната. Официјалната ќе се дознае ако се отвори која било енциклопедија, а она што е интересно и што треба да биде примат на романот е онаа втората, помалку позната вистина. Така предтекстот Мемоари станува структурна фолија на новиот текст и прашањата кои ќе се третираат, на кои ќе се даде одговор, се отворени таму.

Освен насловот, предговорот и поговорот, кои во исто време го даваат биографскиот интертекст во романот „Мемоарите на Алберт Ајнштајн“, се присутни и други сигнали на интертекстуалноста. Тие се дадени во облик на директни и отворени цитати, но и вградени во облик на алузија. Со оглед на фактот што овој роман е спој на науки кои не се книжевни, фреквентноста на интерлитературни цитати е занемарлива во однос на вонестетските цитати. Па, така, ќе сретнеме цитати од Аристотел (ММА, 340, 367, 371, 372); од Никола Тесла (ММА, 203); од Платон (ММА, 339); од Сократ (ММА, 339); од Ајнштајн (ММА, 340); од античките филозофи (ММА, 339); од источниот мистицизам (ММА, 369); од Библијата (ММА, 127) и други.

Како интервербални цитати се присутни извадоци од научни текстови, од документи (извадок од Европскиот манифест на стр. 240), графикони, математички формули, слики и шеми кои треба да ги поткрепат научните ставови, како и класичните мудри изреки кои се пренесени во нивниот оригинален облик на нивниот изворен јазик.

Со оглед на интернационалноста на темата која се третира, во романот се присутни и интерлигвални цитати. Тоа, првенствено, е забележливо што сите имиња се пренесени со матичниот јазичен код. Но, за да се задоволи потребата на македонскиот читател тие се транскрибирани на македонската јазична норма и во таков облик се запишани во заграда покрај нивниот оригинален облик. Таква е судбината и на мудрите изреки. Ќе ги прочитаеме најпрво во нивниот оригинален облик, а потоа преведени на македонската јазична норма (ММА, 93; 229).

Алузиите, како специфичен облик на цитатност, имаат, исто така, свое место. Тоа е затоа што, веќе напоменавме предходно, тој воспоставува силна идеолошка врска со предходните текстови. Во романот се читаат, ревидираат и коментираат делата на предходниците. Тука се алузии на Библијата (ММА, 239), на делото на Њутн, на ставовите на Демокрит, на сознанијата Коперник, на филозофските размислувања на Сократ.

Вистината за Алберт Ајнштајн е само една алка од синцирот прашања кои се наметнуват по прочитувањето на романот. Тие прашања не се однесуваат само на некоја поединечна вистина, тие не задираат само во индивидуалната вистина на поединецот, туку се од колективна природа. Што е светот? Што е универзумот? Како да го толкуваме светот и која е нашата улога во него? Колку светови постојат? Од кој свет ние потекнуваме? Како се поврзани световите меѓусебно и дали е можна некаква конфронтација меѓу нив? Тоа се само некои од прашањата кои се поставуваат и на кои, преку испреплетувањето на физиката, религијата, филозофијата и литературата, се обидува да даде одговор авторот на романот.

Хипертекстуалните релации во романот се јасно одбележани преку присуството на единицата хипертекст. Хипертекстот во романот „Мемоарите на Алберт Ајнштајн“ се во облик на хипертекст од некој нелинеарен медиум. Читателот не е ставен во состојба на индивидуално активирање на хипертекстуалната релација, туку таа е дадена во ваков облик:

„Ацтеките и нивната филозофија (Ацтеки, стар индијански народ со високо развиена култура кој живеел на територијата на денешно Мексико) се клучот за сè.“ (ММА, 336)

Сите наведени показатели укажуваат на фактот дека романот „Мемоарите на Алберт Ајнштајн“ е роман со високо нагласена референцијалност преку присуство на интертекстуалните и хипертекстуалните релации. Тие, како што видовме, се присутни во споредните текстови (наслов, предговор и поговор); присутни се во облик на јасно обележана цитатност преку присуство на т.н. вистински и потполни цитати; понатаму присутни се и во облик на вградени или т.н. шифрирани цитати дадени во облик на алузии. Сето тоа само ги потврдува постструктуралистичките концепции на интертекстуалноста кои поаѓаат од читателот, а не од авторот. Според нив читателот е просторот каде се впишани сите цитати, но и просторот каде се случува интертекстуалната трансакција. Хоризонталната димензија на текстот е односот автор - реципиент. Продукцијата и рецепцијата на текстовите настанува преку заеднички кодови на авторот и читателот. Фистер со право забележува дека во постструктуралистичката теорија разликата меѓу авторот, текстот и читателот е свесно деконструирана и дека сите тие се обединети во т.н универзален интертекст.

Литература:

1. Барт, Ролан (1986) Теорија о тексту, Република, Загреб.
2. Бројх, Урлих (2003) Облици за обележување на интертекстуалноста, во: Теорија на интертекстуалноста, Култура, Скопје.
3. Илиевски, Кире (2007) Мемоарите на Алберт Ајнштајн, Фондација Рамковски, Скопје.
4. Котеска, Јасна (2002) Постмодернистички литературни студии, Македонска книга, Скопје.
5. Крстева, Јулија (2003) Речта, дијалогот, романот, во: Теорија на интертекстуалноста, Култура, Скопје.
6. Фистер, Манфред (2003) Поимот интертекстуалност, во: Теорија на интертекстуалноста, Култура, Скопје.